

Designing a Model of Risk-Taking Drivers in the Iranian Banking System: A Foresight-Based Scenario Planning Approach

1. Zahra Shabani : Department of Accounting, Si.C., Islamic Azad University, Sirjan, Iran

2. Abbas Shaibani Tazarogi *: Department of Accounting, Si.C., Islamic Azad University, Sirjan, Iran. Email: sheybani@iau.ac.ir (Corresponding Author)

3. Kazem Shamsoddini : Associate Professor, Department of Accounting, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran

4. Hossein Shafiee : Department of Accounting, Si.C., Islamic Azad University, Sirjan, Iran

Article history

Received: 30 June 2025

Revised: 15 December 2025

Accepted: 22 December 2025

Initial Publish: 22 September 2026

Final Publish: 22 June 2027

Abstract:

This study aims to develop an integrated model of key drivers influencing risk-taking in the Iranian banking system and to explore its plausible futures through foresight and scenario planning. This research adopted a pragmatic mixed-method exploratory design. In the qualitative phase, data were collected through 15 semi-structured interviews with senior banking risk experts and analyzed using thematic analysis, leading to the identification of four global themes, eight organizing themes, and 37 basic themes. In the quantitative phase, the interrelationships among the drivers were examined using cross-impact analysis and the key variables were extracted. Based on these critical drivers, future scenarios were constructed using a structured scenario planning approach. The rigor of the qualitative model was ensured through credibility, transferability, confirmability, and test–retest reliability procedures. The findings revealed that macroeconomic instability, monetary policies, financial structure, and macro policies exert the strongest direct and indirect effects on banking risk-taking. Accordingly, four dominant scenarios—Stability and Sustainability, Systemic Fragility, Systemic Collapse, and Systemic Chaos—were identified, representing a comprehensive range of possible futures for banking risk behavior. The results indicate that effective management of bank risk-taking requires a structural understanding of its driving forces and future uncertainties, and that scenario-based foresight provides a robust strategic framework for sustainable banking policymaking in Iran.

Keywords: Bank Risk-Taking; Risk Drivers; Foresight; Scenario Planning; Iranian Banking System

Citation: Shabani, Z., Shaibani Tazarogi, A. S., Shamsoddini, K., & Shafiee, H. (2027). Designing a Model of Risk-Taking Drivers in the Iranian Banking System: A Foresight-Based Scenario Planning Approach. *Accounting, Finance and Computational Intelligence*, 5(2), 1-17.

Copyright: © 2027 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Introduction

Banking systems play a central role in economic stability, financial intermediation, and the allocation of capital, making the study of bank risk-taking behavior one of the most critical areas in modern financial research. Following global financial crises and increasing structural complexity in financial markets, scholars have emphasized that bank risk-taking is not merely a micro-level managerial decision but a systemic phenomenon influenced by macroeconomic conditions, regulatory frameworks, governance structures, and technological transformations (Acharya et al., 2017; Borio, 2014; Vives, 2019). Empirical research demonstrates that excessive risk-taking can undermine financial stability and propagate systemic crises, whereas overly conservative behavior may restrict credit supply and impede economic growth (Beck et al., 2013; De Jonghe, 2010; Diamond & Rajan, 2012). Consequently, identifying the fundamental drivers of bank risk-taking and understanding their future trajectories has become a strategic priority for policymakers and banking executives alike.

Prior studies indicate that bank risk behavior is shaped by a complex interaction between monetary policy, macroeconomic fluctuations, market competition, institutional governance, and regulatory enforcement (Altunbas et al., 2012; Danisman & Demirel, 2019; Rahman et al., 2015). Monetary shocks and interest-rate changes exert immediate influence on banks' portfolio choices and credit allocation decisions (Djatche, 2025; Wang et al., 2021). Market structure and competitive pressure further affect risk incentives, with mixed evidence regarding whether greater competition promotes stability or fragility (Jiménez et al., 2013; Saif-Alyousfi et al., 2020; Vives, 2019). At the institutional level, ownership concentration, shareholder risk appetite, capital adequacy, and operational efficiency remain central determinants of risk tolerance (Bellardini et al., 2024; Zhou et al., 2019).

Recent developments in financial technology and digital transformation have introduced new layers of risk and opportunity, reshaping banks' operational models and altering their risk exposure (Chand et al., 2025; Wei, 2025). Transparency of financial reporting and the tone of corporate disclosures also influence market expectations and managerial risk decisions (Askari Hasanabadi et al., 2025). In emerging economies, including Iran, these challenges are intensified by macroeconomic volatility, regulatory constraints, and structural imbalances, making the design of a coherent risk-taking framework especially critical (Abolghasemi et al., 2024; Dehghan Dehnavi et al., 2024).

Despite the growing body of empirical evidence, existing research remains largely fragmented and retrospective, offering limited insight into the future evolution of bank risk-taking under conditions of deep uncertainty. Futures studies and foresight approaches provide conceptual and methodological tools for addressing this gap by identifying key drivers, exploring alternative futures, and supporting strategic decision-making under uncertainty (Horton & Alexander, 2020; Inayatullah, 2013; Kuosa, 2011; Rubin, 2020). However, the integration of foresight with banking risk analysis remains underdeveloped, particularly in the context of developing financial systems. This study responds to this gap by developing a comprehensive model of risk-taking drivers in the Iranian banking system and constructing plausible future scenarios through a foresight-based framework (Kaveh et al., 2024; Miskolczi et al., 2024; Sajjadi et al., 2016; Shirouyehpour & Fazli, 2022; Ziari et al., 2017).

Methods and Materials

This research adopted a pragmatic mixed-methods exploratory design. In the qualitative phase, semi-structured interviews were conducted with fifteen senior banking risk experts. Thematic analysis was employed to extract core concepts and

identify the underlying structure of bank risk-taking drivers. The qualitative coding process resulted in four global themes, eight organizing themes, and thirty-seven basic themes. In the quantitative phase, cross-impact analysis was conducted to examine interrelationships among the identified drivers and to determine the most influential variables. Based on the extracted critical drivers, scenario planning techniques were applied to construct future risk-taking scenarios. Validity and reliability were ensured through credibility, transferability, confirmability, and test–retest procedures.

Findings

Data analysis revealed that four drivers exert the strongest direct and indirect influence on bank risk-taking: macroeconomic instability, monetary policies, financial structure, and macro-level policy orientation. These drivers demonstrated high systemic impact and mutual interaction. Scenario analysis generated four dominant futures. The first scenario, Stability and Sustainability, reflects coordinated policies, strong financial structures, and controlled risk behavior. The second, Systemic Fragility, indicates rising vulnerability due to inconsistent policies and weakened institutional frameworks. The third, Systemic Collapse, represents severe financial breakdown triggered by persistent instability and ineffective governance. The fourth, Systemic Chaos, depicts extreme disorder with the near failure of banking operations and loss of public confidence. Together, these scenarios illustrate a broad spectrum of potential futures for bank risk behavior in Iran.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that bank risk-taking is governed by deeply interconnected structural forces rather than isolated financial decisions. The dominance of macroeconomic instability and monetary policy underscores the sensitivity of banks to systemic uncertainty and policy coherence. Financial structure emerges as a stabilizing or destabilizing mechanism depending on governance quality and institutional resilience. The scenario framework developed in this study highlights the strategic value of foresight in financial governance, enabling decision-makers to anticipate vulnerabilities, design adaptive strategies, and strengthen long-term stability. By embedding futures thinking into banking risk management, institutions can shift from reactive crisis response to proactive resilience building. Ultimately, the proposed model offers a comprehensive roadmap for aligning regulatory policy, institutional governance, and strategic planning to ensure sustainable risk-taking in the banking sector.

Authors' Contributions

Authors equally contributed to this article.

Acknowledgments

Authors thank all participants who participate in this study.

Declaration of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

According to the authors, this article has no financial support.

Ethical Considerations

All procedures performed in this study were under the ethical standards.

طراحی الگوی پیشران‌های ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران: پیوند با آینده‌پژوهی با رویکرد سناریونویسی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۹ تیر ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۲۴ آذر ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۱ دی ۱۴۰۴

تاریخ چاپ اولیه: ۳۱ شهریور ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ تیر ۱۴۰۶

۱. زهرا شعبانی^۱: گروه حسابداری، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران

۲. عباس شیبانی تدرجی^۲: گروه حسابداری، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران. ایمیل: sheybani@iau.ac.ir (نویسنده مسئول)

۳. کاظم شمس الدینی^۳: دانشیار، گروه حسابداری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

۴. حسین شفیعی^۴: گروه حسابداری، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران

چکیده

هدف این پژوهش طراحی یک الگوی جامع از پیشران‌های مؤثر بر ریسک‌پذیری نظام بانکی ایران و تبیین آینده‌های محتمل آن با استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونویسی است. این پژوهش با رویکرد پراگماتیستی و به‌صورت آمیخته اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی، داده‌ها از طریق ۱۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان ارشد ریسک بانکی گردآوری و با روش تحلیل مضمون تحلیل گردید که منجر به شناسایی ۴ مضمون فراگیر، ۸ مضمون سازمان‌دهنده و ۳۷ مضمون پایه شد. در بخش کمی، روابط میان پیشران‌ها با روش تحلیل اثرات متقاطع بررسی و متغیرهای کلیدی استخراج گردید. سپس با بهره‌گیری از روش سناریونویسی، آینده‌های محتمل بر اساس چهار پیشران کلیدی طراحی شد. روایی و پایایی الگوی کیفی از طریق شاخص‌های اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، تأییدپذیری و پایایی بازآزمون تأیید شد. یافته‌ها نشان داد چهار متغیر «بی‌ثباتی کلان»، «سیاست‌های پولی»، «ساختار مالی» و «سیاست‌های کلان» بیشترین تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم را بر ریسک‌پذیری نظام بانکی دارند. بر مبنای این متغیرها چهار سناریوی قوی شامل «ثبات و پایداری»، «شکندگی سیستمیک»، «فروپاشی سیستمیک» و «هرج‌ومرج سیستمیک» شناسایی شد که طیفی از آینده‌های ممکن رفتار ریسک‌پذیری بانک‌ها را ترسیم می‌کند. نتایج نشان می‌دهد که مدیریت مؤثر ریسک‌پذیری بانک‌ها بدون شناخت ساختاری پیشران‌های کلیدی و آینده‌های محتمل امکان‌پذیر نیست و رویکرد سناریومحور می‌تواند ابزار راهبردی مهمی برای سیاست‌گذاری پایدار در نظام بانکی ایران فراهم سازد.

کلیدواژگان: ریسک‌پذیری بانکی، پیشران‌های ریسک، آینده‌پژوهی، سناریونویسی، نظام بانکی ایران

شیوه استناددهی: شعبانی، زهرا، شیبانی تدرجی، عباس، شمس الدینی، کاظم، و شفیعی، حسین. (۱۴۰۶). طراحی الگوی پیشران‌های ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران: پیوند با آینده‌پژوهی با رویکرد سناریونویسی. *حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی*، ۵(۲)، ۱-۱۷.

نظام بانکی به عنوان ستون فقرات نظام مالی و یکی از اصلی ترین ارکان ثبات اقتصاد کلان، نقشی بنیادین در تخصیص بهینه منابع، هدایت پس اندازها، تسهیل سرمایه گذاری و تنظیم جریان نقدینگی ایفا می کند. بانکها با ایفای نقش واسطه گری مالی، نه تنها محرک رشد اقتصادی هستند بلکه از طریق کانال های سیاست پولی، ثبات اقتصاد ملی را نیز تحت تأثیر قرار می دهند (Vives, 2019). در دهه های اخیر، پیچیده تر شدن ساختارهای مالی، گسترش نوآوری های فناورانه، رقابت فزاینده بین نهادهای مالی و تغییرات محیط کلان اقتصادی موجب شده است که موضوع ریسک پذیری بانکها به یکی از محوری ترین مباحث پژوهش های مالی و سیاست گذاری اقتصادی تبدیل شود (Danisman & Demirel, 2019; Fang et al., 2019). بحران های مالی جهانی نشان داد که رفتار ریسک پذیری بانکها می تواند پیامدهایی فراتر از مرزهای نهادی داشته و به بروز ریسک های سیستمیک گسترده در اقتصاد منجر شود (Acharya et al., 2017; Borio, 2014).

ریسک پذیری بانکی مفهومی چندبعدی است که تحت تأثیر عوامل درونی بانکها و متغیرهای بیرونی اقتصادی و نهادی شکل می گیرد. از منظر نظری، بانکها به واسطه ماهیت فعالیت خود با انواع ریسک های اعتباری، نقدینگی، بازار و عملیاتی مواجه اند و تصمیمات مدیریتی در خصوص سطح پذیرش ریسک، بازده مورد انتظار و پایداری مالی آن ها را تعیین می کند (De Jonghe, 2010; Diamond & Rajan, 2012). پژوهش ها نشان می دهد که افزایش ریسک پذیری می تواند در کوتاه مدت سودآوری بانک را تقویت کند اما در بلندمدت احتمال ناپایداری و بحران مالی را افزایش می دهد (Beck et al., 2013; Jiménez et al., 2013). به همین دلیل، توازن میان بازده و ریسک به یکی از اساسی ترین چالش های مدیریت بانکی تبدیل شده است.

رفتار ریسک پذیری بانکها متأثر از ساختار مالکیت، رقابت در بازار بانکی، قدرت نظارتی نهادهای مالی و سیاست های پولی است. شواهد تجربی بیانگر آن است که افزایش رقابت بانکی و تمرکز کمتر بازار، در برخی شرایط به افزایش ریسک پذیری بانکها منجر می شود (Saif-Alyousfi et al., 2020; Vives, 2019). در مقابل، تشدید نظارت و اعمال الزامات مقرراتی سختگیرانه می تواند تمایل بانکها به پذیرش ریسک را مهار نماید (Altunbas et al., 2012; Shehzad & De Haan, 2015). هم زمان سیاست های پولی و شوک های نرخ بهره از مهم ترین عوامل بیرونی مؤثر بر رفتار ریسک پذیری محسوب می شوند؛ به گونه ای که سیاست های پولی انبساطی غالباً موجب افزایش تمایل بانکها به ریسک می گردد (Djatche, 2025; Wang et al., 2021).

در سال های اخیر، نقش فناوری های مالی و دیجیتالی شدن خدمات بانکی نیز به عنوان یکی از پیشران های نوظهور ریسک پذیری مورد توجه قرار گرفته است. توسعه فین تک، بانکداری دیجیتال و ابزارهای هوشمند، ساختار ریسک بانکها را دگرگون کرده و هم زمان فرصت ها و تهدیدهای جدیدی برای نظام مالی ایجاد نموده است (Chand et al., 2021; Wang et al., 2025). در کنار آن، لحن و محتوای گزارش های سالانه بانکها و شفافیت اطلاعاتی نیز بر رفتار ریسک پذیری اثرگذار است و می تواند انتظارات بازار و تصمیمات سرمایه گذاران را شکل دهد (Askari Hasanabadi et al., 2025; Bellardini et al., 2024; Wei, 2025).

در بستر اقتصادهای نوظهور، از جمله ایران، موضوع ریسک پذیری بانکی اهمیت دوچندان می یابد؛ زیرا نوسانات شدید اقتصادی، محدودیت های نهادی، تحریم های بین المللی و عدم قطعیت های سیاسی، محیط فعالیت بانکها را به شدت پیچیده کرده است (Abolghasemi et al., 2024; Dehghan Dehnavi et al., 2024). مطالعات داخلی نشان می دهد که متغیرهای کلان اقتصادی، الزامات مقرراتی و ساختار اعتباری بانکها نقش تعیین کننده ای در رفتار ریسک پذیری نظام بانکی ایران دارند (Abolghasemi et al., 2024; Dehghan Dehnavi et al., 2024). با وجود این، بخش قابل توجهی از پژوهش های موجود ماهیتی مقطعی داشته و کمتر به تحلیل آینده محور این پدیده پرداخته اند.

در چنین شرایطی، آینده پژوهی به عنوان رویکردی نوین در سیاست گذاری و برنامه ریزی راهبردی مطرح می شود. آینده پژوهی فراتر از پیش بینی خطی روندها، به شناسایی آینده های ممکن، محتمل و مطلوب پرداخته و سازمان ها را برای مواجهه با عدم قطعیت های پیچیده آماده می سازد (Horton & Alexander, 2020; Rubin, 2020). این رویکرد با بهره گیری از ابزارهایی نظیر سناریونویسی، تحلیل پیشران ها و رصد افق، امکان طراحی سیاست های انعطاف پذیر و مقاوم را فراهم می آورد (Inayatullah, 2013).

(Kuosa, 2011). مطالعات اخیر نیز نشان می‌دهد که تلفیق آینده‌پژوهی با سیاست‌گذاری اقتصادی و مالی می‌تواند کیفیت تصمیم‌گیری در شرایط عدم قطعیت را به‌طور معناداری ارتقا دهد (Kaveh et al., 2024; Miskolczi et al., 2024; Sajjadi et al., 2016; Shirouyehpour & Fazli, 2022; Ziari et al., 2017).

با وجود پیشرفت‌های نظری و تجربی در حوزه ریسک‌پذیری بانکی و آینده‌پژوهی، شکاف پژوهشی مهمی همچنان باقی است. تاکنون الگوی جامعی که به‌طور هم‌زمان پیشران‌های ریسک‌پذیری نظام بانکی را شناسایی کرده و آینده‌های محتمل آن را در قالب سناریوهای راهبردی تبیین نماید، به‌ویژه در زمینه نظام بانکی ایران، ارائه نشده است. اغلب پژوهش‌ها یا به بررسی عوامل مؤثر بر ریسک‌پذیری بسنده کرده‌اند (Fang et al., 2019; Rahman et al., 2015; Soebyakto et al., 2020; Sutrisno, 2021; Zhou et al., 2019) یا صرفاً به توسعه چارچوب‌های آینده‌پژوهی بدون پیوند مستقیم با نظام بانکی پرداخته‌اند (Horton & Alexander, 2020; Miskolczi et al., 2024; Rubin, 2020).

از این‌رو، ضرورت انجام پژوهشی که بتواند با رویکردی تلفیقی، هم پیشران‌های کلیدی ریسک‌پذیری بانکی را شناسایی کند و هم آینده‌های ممکن این پدیده را در چارچوب سناریوهای معتبر ترسیم نماید، بیش از پیش احساس می‌شود. هدف این پژوهش طراحی الگوی جامع پیشران‌های مؤثر بر ریسک‌پذیری نظام بانکی و تبیین آینده‌های محتمل آن با استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونویسی است.

روش پژوهشی و مواد

این مطالعه یک پژوهش پراگماتیستی است که با استفاده از رویکرد استقرایی و به‌وسیله‌ی استراتژی آینده‌پژوهی به ارائه الگوی عوامل تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران می‌پردازد. هم‌چنین مطالعه حاضر یک پژوهش آمیخته اکتشافی (کیفی-کمی) است که از نظر افق زمانی به صورت مقطعی در سال ۱۴۰۴ صورت پذیرفته است. سرانجام مطالعه حاضر از بعد گردآوری اطلاعات، میدانی است.

مشارکت‌کنندگان این مطالعه را خبرگان بانکی در شیراز تشکیل می‌دهند. بر این اساس پس از ۱۵ مصاحبه با مدیران ارشد ریسک در بانک‌ها، داده‌ها به اشباع نظری رسید. در بخش آینده‌پژوهی نیز از نظرات همین افراد استفاده شد. هفت نفر از خبرگان دارای مدرک کارشناسی ارشد و هشت نفر دارای مدرک دکترای تخصصی بودند؛ چهار نفر خبرگان دارای سابقه کار بین ۲۰-۱۵ سال، نه نفر دارای سابقه کار بین ۲۵-۲۱ سال و دو نفر دارای سابقه کار بیش از ۲۵ سال بودند؛ تعداد خبرگان در بازه سنی زیر ۴۵ سال، ۴۵-۵۵ سال و بالای ۵۵ سال به ترتیب چهار، هشت و سه نفر می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات به شرح جدول (۱) می‌باشد:

جدول ۱: مشخصات ابزار گردآوری داده‌ها

ردیف	بخش	ابزار گردآوری داده‌ها	مورد استفاده
۱	کیفی	فیش برداری (مصاحبه)	تعیین پیشران‌های اولیه
۲	کمی	پرسشنامه ۵۶ سوالی	بررسی روابط بین پیشران‌های کلیدی
۳		پرسشنامه محقق ساخته ۱۰۸ سوالی	تعیین سناریوها

روایی الگوی کیفی با استفاده از تکنیک شاخص‌های اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری و تأییدپذیری و پایایی الگوی کیفی به‌وسیله‌ی روش پایایی بازآزمون مورد بررسی قرار گرفت. در بخش کیفی به شناسایی پیشران‌های تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران با رویکرد تحلیل مضمون با استفاده از نرم افزار مکس کیودا پرداخته می‌شود؛ و در بخش کمی پس از بررسی روابط بین پیشران‌های تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران و تعیین پیشران‌های کلیدی با استفاده از نرم افزار میک مک، سناریوهای قوی تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران با استفاده از نرم‌افزار سناریو ویزارد تعیین می‌گردند.

یافته‌ها

در این پژوهش به منظور ارائه الگوی پیشران‌های تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران، از تکنیک تحلیل مضمون بر اساس مدل آتراید استرلینگ^۱ (۲۰۰۱) شامل پنج مرحله "آشنایی با داده‌ها، ایجاد کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازیابی مضامین و تعریف و نام‌گذاری مضامین" استفاده شده است.

بدین منظور، داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان بانکی جمع‌آوری شد و سپس با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون بر اساس مراحل پیشنهادی آتراید استرلینگ (۲۰۰۱) تحلیل گردید. ابتدا، مضمون‌های پایه از طریق کدگذاری باز و دقیق متن مصاحبه‌ها استخراج شدند. این مضمون‌های پایه که مفاهیم اولیه و جزئی‌تر را در بر می‌گرفتند، بر اساس شباهت‌ها و ارتباط معنایی در قالب مضمون‌های سازمان‌دهنده دسته‌بندی شدند. در نهایت، مضمون‌های سازمان‌دهنده در مضمون‌های فراگیر ادغام شدند که نمایانگر الگوی کلی و جامع بودند. بدین منظور از مصاحبه با خبرگان استفاده شد. در این راستا پس از مصاحبه با ۱۵ نفر از خبرگان، داده‌ها به اشباع نظری رسید. اشباع نظری مفهومی کلیدی در پژوهش‌های کیفی، به‌ویژه در روش‌هایی مانند تحلیل مضمون، است که به نقطه‌ای اشاره دارد که در آن جمع‌آوری داده‌های جدید (مانند مصاحبه) اطلاعات یا مضامین جدیدی به پژوهش اضافه نمی‌کند. در واقع، اشباع نظری زمانی حاصل می‌شود که داده‌های جمع‌آوری‌شده به حدی کافی و جامع باشند که الگوها، مضامین یا دسته‌بندی‌های اصلی پژوهش به‌طور کامل شناسایی شده و افزودن مصاحبه‌های بیشتر، اطلاعات نو یا متفاوتی ارائه ندهد. در این گام از متن مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه باز، تعداد ۳۷ شاخص استخراج شد. در ادامه، بر اساس مشابَهت‌های کاربردی مضامین پایه، در هشت "مضمون سازمان‌دهنده" قرار گرفتند. مضامین سازمان‌دهنده نیز بر اساس وجه اشتراک خود در چهار مضمون فراگیر قرار گرفتند.

جدول (۲) مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر را نشان می‌دهد:

جدول ۲: مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر

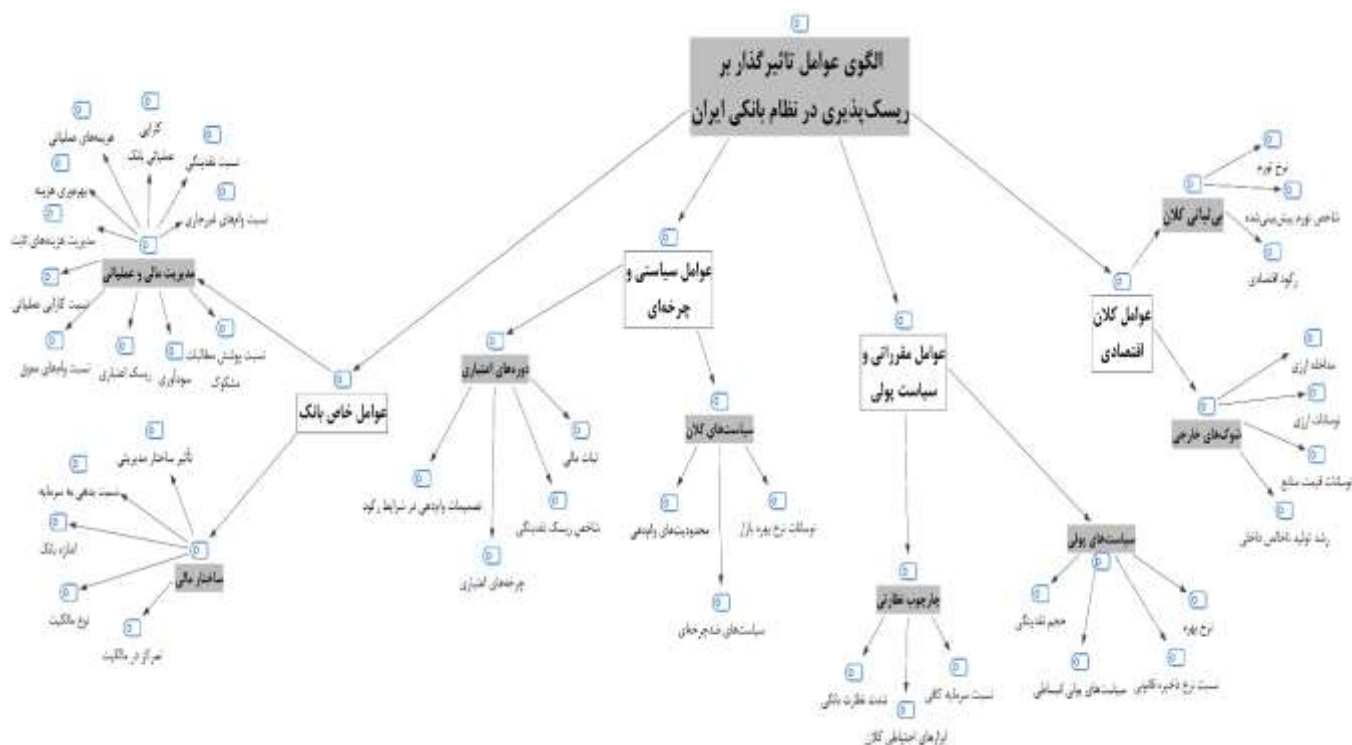
مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
عوامل کلان اقتصادی	بی‌ثباتی کلان	نرخ تورم
		رکود اقتصادی
		شاخص تورم پیش‌بینی‌شده
		نوسانات ارزی
عوامل مقرراتی و سیاست پولی	سیاست‌های پولی	نوسانات قیمت منابع
		مداخله ارزی
		رشد تولید ناخالص داخلی
		سیاست‌های پولی انبساطی
عوامل خاص بانک	ساختار مالی	نرخ بهره
		حجم نقدینگی
		نسبت نرخ ذخیره قانونی
		نسبت سرمایه کافی
مدیریت مالی و عملیاتی	ساختار مالی	ابزارهای احتیاطی کلان
		شدت نظارت بانکی
		تمرکز در مالکیت
		نوع مالکیت
مدیریت مالی و عملیاتی	مدیریت مالی و عملیاتی	تأثیر ساختار مدیریتی
		اندازه بانک
		نسبت بدهی به سرمایه
		سودآوری
مدیریت مالی و عملیاتی	مدیریت مالی و عملیاتی	نسبت وام‌های معوق
		نسبت پوشش مطالبات مشکوک

¹ Attride-Stirling

شعبانی و همکاران

نسبت وام‌های غیر جاری		
هزینه‌های عملیاتی		
نسبت کارایی عملیاتی		
مدیریت هزینه‌های ثابت		
بهره‌وری هزینه		
کارایی عملیاتی بانک		
ریسک اعتباری		
نسبت نقدینگی		
چرخه‌های اعتباری	دوره‌های اعتباری	عوامل سیاستی و چرخه‌ای
تصمیمات وام‌دهی در شرایط رکود		
شاخص ریسک نقدینگی		
ثبات مالی		
سیاست‌های ضد چرخه‌ای	سیاست‌های کلان	
محدودیت‌های وام‌دهی		
نوسانات نرخ بهره بازار		

بر اساس جدول (۲)، الگوی عوامل تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران از چهار مضمون فراگیر، هشت مضمون سازمان‌دهنده و ۳۷ مضمون پایه به شرح نمودار (۱) تشکیل شده است:

شکل ۱: شبکه مضامین پیشران‌های تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران

با اینکه برخی از پژوهشگران در مطالعات کیفی، درباره اعتبار و روایی داده‌ها و نتایج پژوهش را به‌طور سنتی مربوط به پژوهش‌های کمی می‌دانند (جانسون و کریستنسن^۱، ۲۰۰۸؛ اما واقعیت این است که در پژوهش‌های کیفی نیز صحت و اعتبار داده‌ها و یافته‌ها، بخشی بسیار بااهمیت از فرایند پژوهش است (کرسول^۲، ۲۰۱۲: ۱۱۱). پژوهشگران معتقدند که

¹. Johnson & Christensen², Creswell

باید با ایجاد روش‌ها و مفاهیم جدید ارزیابی اعتبار در حوزه کیفی، آن‌ها را جایگزین ابزار و روش‌های اعتبارسنجی کمی نمود. بدین منظور این محققان، شاخص‌های ذیل را معرفی می‌کنند:

(۱) اعتبارپذیری: به واقعی بودن توصیف‌ها و یافته‌های پژوهش اشاره دارد (حریری، ۱۳۸۵: ۶۶). برای اطمینان از اعتبارپذیری این پژوهش، مشاهده طولانی و مستمر در دستور کار محقق قرار گرفت همچنین از آنجا که فرآیند گردآوری داده‌ها در فازهای مختلف صورت گرفت و برخی شرکت‌کنندگان به دلیل دانش تخصصی و علاقه‌مندی به موضوع تحقیق دست‌کم در دو مرحله حضور داشتند، پژوهشگر زمان بیشتری را برای رابطه‌سازی با آن‌ها در اختیار داشت تا با ارائه تحلیل‌های داده‌ای به مشارکت‌کنندگان، بازخوردهای اصلاحی از آنان دریافت نماید؛ (۲) انتقال‌پذیری: به معنای قابلیت تعمیم نتایج به سایر حوزه‌ها و زمینه‌هاست. در عین حال با توجه به اینکه بیشتر پژوهش‌های کیفی بر روی گروه‌های اندک به انجام می‌رسد، تعمیم نتایج در این حوزه اندکی با مشکل مواجه است (حریری، ۱۳۸۵: ۶۶). برای اطمینان از غنا و جامعیت داده‌ها، در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی استفاده شد. بدین ترتیب در پایان هر مصاحبه، نفرت مناسب بعدی برای ادامه جریان گردآوری داده‌ها شناسایی می‌شدند که دانش عمیقی در خصوص موضوعات مورد بحث داشتند. (۳) تأییدپذیری: به معنای کوشش در جهت احراز شاخص عینیت در پژوهش است. در پژوهش‌های کمی، تأییدپذیری، بیشتر بر پرهیز محقق از سوگیری است؛ در مقابل، در پژوهش‌های کیفی این امر بیشتر به معنای قدرت تحلیل و دقت داده‌ها و میزان تأیید آنهاست (حریری، ۱۳۸۵: ۶۶). برای اطمینان از تأییدپذیری این پژوهش، از گردآوری و تحلیل همزمان داده‌ها در طول تحقیق (فرآیند کدگذاری مقایسه‌ای مستمر) استفاده شد. بدین منظور، محقق کلیه داده‌های خام شامل نکات مهم اسناد، مصاحبه‌های ضبط شده و تفکرات و تحلیل‌های خود را به صورت منظم ثبت و نگهداری نمود تا در هر لحظه امکان بازگشت و مرور آن‌ها موجود باشد (حریری، ۱۳۸۵: ۶۷).

برای سنجش پایایی در این پژوهش، از روش پایایی بازآزمون استفاده شد؛ این شاخص را می‌توان زمانی محاسبه کرد که کدگذار یک متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری کرده باشد. برای محاسبه‌ی پایایی بازآزمون، از میان مصاحبه‌های انجام گرفته، چند مصاحبه برای نمونه انتخاب شد و هریک از آن‌ها در فاصله زمانی چهارده روزه دوباره کدگذاری شدند. پس از مقایسه کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هر یک از مصاحبه‌ها، از طریق میزان بالای توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، پایایی تحقیق احصا شد. در کنار آن، برای محاسبه پایایی، کدگذاری به صورت دستی صورت گرفت و بعد از اتمام کدگذاری نتایج دو کدگذاری با یکدیگر مقایسه و از روش هولستی برای محاسبه پایایی استفاده شد:

$$PAO = 2M / (n1 + n2)$$

PAO به معنی درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری، n1 تعداد واحدهای کدگذاشته در مرحله اول و n2 تعداد واحدهای کدگذاشته در مرحله اول و تعداد واحدهای کدگذاشته در مرحله دوم است. این رقم بین صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. پاسخ نتیجه محاسبه برای پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۲۲ محاسبه شد که نشان می‌دهد مضامین از پایایی بالایی برخوردار است.

در این قسمت به بررسی روابط بین پیشران‌های تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران و تعیین پیشران‌های کلیدی پرداخته شده است. بدین منظور مضامین سازمان دهنده الگوی کیفی مورد بررسی قرار گرفته است. در این راستا از روش آینده‌پژوهی میک‌مک بهره گرفته شده است.

روش تحلیل اثرات متقابل یا متقاطع از جمله روش‌های پرکاربرد در آینده‌پژوهی است. در عالم واقع اکثر رویدادها و مسائل به نحوی، با دیگر رویدادها و مسائل مرتبط هستند و تحلیل این روابط متقابل اهمیت دارد. در روش تحلیل اثرات متقابل تلاش می‌شود تا تأثیر (یا احتمال تأثیر) یک متغیر بر متغیر دیگر پیش‌نگری شود و مجموع این اثرات متقابل محاسبه شود (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱). پس از شناسایی متغیرها، اولین مرحله، تشکیل ماتریس مقایسات زوجی بر اساس نظرات خبرگان می‌باشد که در آن میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر سایر متغیرها با اعداد ۰ (بی تأثیر)، ۱ (تأثیرگذاری کم)، ۲ (تأثیرگذاری متوسط) و ۳ (تأثیرگذاری زیاد) سنجیده شده است.

جدول (۳) ماتریس اثرات متقاطع را نشان می‌دهد:

شعبانی و همکاران

جدول ۳. ماتریس اثرات متقاطع

متغیرها	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸
بی‌ثباتی کلان (Var.۱)	۰	۲.۵۷	۲.۱۳	۱.۸۲	۲.۴۸	۲.۰۷	۱.۷۶	۲.۷۱
شوکه‌های خارجی (Var.۲)	۲.۵۳	۰	۱.۸۹	۰	۱.۷۹	۱.۶۸	۰	۲.۰۴
سیاست‌های پولی (Var.۳)	۲.۰۴	۱.۸۲	۰	۲.۳۹	۲.۰۷	۲.۳۱	۱.۸۷	۲.۴۹
چارچوب نظارتی (Var.۴)	۱.۷۷	۰	۲.۳۷	۰	۱.۹۱	۲.۳۳	۱.۹۶	۲.۱۱
ساختار مالی (Var.۵)	۲.۲۹	۱.۶۷	۲.۰۳	۱.۷۸	۰	۲.۵۳	۲.۰۶	۲.۰۲
مدیریت مالی و عملیاتی (Var.۶)	۲.۰۲	۰	۲.۲۷	۲.۳۱	۲.۵۱	۰	۲.۱۶	۲.۰۶
دوره‌های اعتباری (Var.۷)	۱.۷۸	۰	۱.۹۳	۱.۹۷	۲.۰۶	۲.۱۷	۰	۲.۰۳
سیاست‌های کلان (Var.۸)	۲.۶۲	۱.۹۱	۲.۴۶	۲.۰۹	۲.۰۵	۲.۱۲	۲.۰۷	۰

در جدول (۴) ویژگی‌های ماتریس اثرات مستقیم مشخص شده است:

جدول ۴. ویژگی‌های اثرات مستقیم

شماره	متغیر	مجموع سطری	مجموع ستونی
۱	بی‌ثباتی کلان	۱۶	۱۶
۲	شوکه‌های خارجی	۱۱	۹
۳	سیاست‌های پولی	۱۴	۱۴
۴	چارچوب نظارتی	۱۲	۱۲
۵	ساختار مالی	۱۵	۱۵
۶	مدیریت مالی و عملیاتی	۱۳	۱۲
۷	دوره‌های اعتباری	۱۲	۱۲
۸	سیاست‌های کلان	۱۵	۱۵
	مجموع	۱۰۸	۱۰۸

علاوه بر این، تعداد تکرار محاسبه اثرات متقاطع در ماتریس مورد نظر برابر با دو مرتبه صورت گرفته است. لازم به توضیح است که تکرار ۲ مرتبه‌ای پیشنهاد پایه نرم‌افزار

میک‌مک برای رسیدن به پایداری این ماتریس بوده است. بعد از دو تکرار میزان اثر و وابستگی به ۱۰۰ درصد رسید:

جدول ۵. تعداد تکرار برای رسیدن به پایداری

تکرار	میزان اثر	میزان وابستگی
۱	٪۹۳	٪۸۷
۲	٪۱۰۰	٪۱۰۰

نمودار (۲) توزیع متغیرها را نشان می‌دهد:

شکل ۳: توزیع متغیرها

بر اساس نمودار (۲) نقش متغیرها به شرح زیر است:

۱. متغیرهای دوجویی: بی‌ثباتی کلان، سیاست‌های پولی، ساختار مالی، سیاست‌های کلان

۲. متغیرهای تأثیرپذیر: مدیریت مالی و عملیاتی

۱. متغیرهای مستقل: شوک‌های خارجی، چارچوب نظارتی، دوره‌های اعتباری

در این بخش برای تحلیل تأثیرات متغیرها، هر کدام از روابط متغیرها توسط نرم‌افزار میک مک سنجیده شده و درجه تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر به شرح

جدول (۵) به‌دست آمده است:

جدول ۵: میزان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

رتبه	متغیر	اثر مستقیم	متغیر	وابستگی مستقیم	متغیر	اثر غیرمستقیم	متغیر	وابستگی غیرمستقیم
۱	بی‌ثباتی کلان	۱۴۸۱	بی‌ثباتی کلان	۱۴۸۱	بی‌ثباتی کلان	۱۴۲۴	بی‌ثباتی کلان	۱۴۲۴
۲	شوک‌های خارجی	۱۳۸۸	شوک‌های خارجی	۱۳۸۸	شوک‌های خارجی	۱۳۶۶	شوک‌های خارجی	۱۳۶۶
۳	سیاست‌های پولی	۱۳۸۸	سیاست‌های پولی	۱۳۸۸	سیاست‌های پولی	۱۳۶۳	سیاست‌های پولی	۱۳۶۳
۴	چارچوب نظارتی	۱۲۹۶	چارچوب نظارتی	۱۲۹۶	چارچوب نظارتی	۱۲۷۷	چارچوب نظارتی	۱۲۷۷
۵	ساختار مالی	۱۲۰۳	ساختار مالی	۱۲۰۳	ساختار مالی	۱۲۷۷	ساختار مالی	۱۲۷۷
۶	مدیریت مالی و عملیاتی	۱۱۱۱	مدیریت مالی و عملیاتی	۱۱۱۱	مدیریت مالی و عملیاتی	۱۱۳۵	مدیریت مالی و عملیاتی	۱۱۵۷
۷	دوره‌های اعتباری	۱۱۱۱	دوره‌های اعتباری	۱۱۱۱	دوره‌های اعتباری	۱۱۳۵	دوره‌های اعتباری	۱۱۵۷
۸	سیاست‌های کلان	۱۰۱۸	سیاست‌های کلان	۸۳۳	سیاست‌های کلان	۱۰۷۱	سیاست‌های کلان	۸۹۰

در پژوهش حاضر، برای شناسایی متغیرهای کلیدی نهایی از چند معیار زیر استفاده شد: بالا بودن مقدار ۱-تأثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم متغیرها ۲- نظر خبرگان ۳-

موقعیت آن‌ها در نمودار.

با توجه به اینکه چهار شاخص زیر دارای تأثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم بالایی نسبت به سایر متغیرها هستند:

۱. بی‌ثباتی کلان

۲. سیاست‌های پولی

۳. ساختار مالی

۴. سیاست‌های کلان

متغیرهای بالا بر اساس نمودار در ناحیه متغیرهای دو وجهی قرار دارند، و نظرات خبرگان نیز کلیدی بودن این متغیرها را تایید می‌کند، از این رو، این شاخص‌ها به عنوان متغیرهای کلیدی در نظر گرفته شدند.

در این بخش از پژوهش به تعیین سناریوهای قوی عوامل تاثیرگذار بر ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران پرداخته می‌شود. در ادامه به منظور تعیین سناریوها، نرم افزار سناریو ویزارد مورد استفاده قرار گرفت. برای اساس برای هر یک از چهار متغیر دوجهی سه سطح "توجه مطلوب، ادامه وضع فعلی و بی توجهی" تعریف شد. سپس پرسشنامه‌ها توسط خبرگان تکمیل شد؛ بر این اساس ۸۱ سناریو توسط نرم افزار به دست آمد که از این بین چهار سناریو، به شرح نمودار (۳) به عنوان سناریوی قوی انتخاب شدند:

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4
بی‌ثباتی کلان ثبات نسبی	بی‌ثباتی کلان بحران اقتصادی	بی‌ثباتی کلان بی‌ثباتی بالا	بی‌ثباتی کلان بحران اقتصادی
سیاست‌های پولی سیاست‌های هدفمند و پایدار	سیاست‌های پولی سیاست‌های مداخله‌ای و واکنشی	سیاست‌های پولی سیاست‌های متضاد و بی‌اثر	سیاست‌های پولی سیاست‌های متضاد و بی‌اثر
ساختار مالی ساختار قوی و مقرراتی	ساختار مالی ساختار شکننده و غیرشفاف	ساختار مالی بحران سیستمی	ساختار مالی بحران سیستمی
سیاست‌های کلان سیاست‌های ضدچرخه‌ای و هماهنگ	سیاست‌های کلان سیاست‌های نوسان‌ساز و دستوری	سیاست‌های کلان سیاست‌های بی‌ثبات و غیرقابل پیش‌بینی	سیاست‌های کلان سیاست‌های بی‌ثبات و غیرقابل پیش‌بینی

شکل ۳: سناریوهای منتخب

به طور کلی، فرضیات یک سناریو با درجات متفاوتی از قطعیت پشتیبانی می‌شوند. میزان محکم بودن^۱ می‌تواند توسط مقدار سازگاری بیان شود. این مقدار تفاوت بین نمره تأثیر فرضیه و نمره تأثیر بهترین فرضیه جایگزین را اندازه‌گیری می‌کند. در جدول (۶)، مشخصات سناریوها آورده شده‌اند:

جدول ۶: مشخصات سناریوها

سناریو	توصیف	فرض	وزن	مقدار سازگاری سناریو	امتیاز اثر کل
سناریو ۱	بی‌ثباتی کلان	ثبات نسبی	۲۵	۹	۳۶
	سیاست‌های پولی	سیاست‌های هدفمند و پایدار			
	ساختار مالی	ساختار قوی و مقرراتی			
	سیاست‌های کلان	سیاست‌های ضدچرخه‌ای و هماهنگ			
سناریو ۲	بی‌ثباتی کلان	بحران اقتصادی	۲۲	۰	۳۱
	سیاست‌های پولی	سیاست‌های مداخله‌ای و واکنشی			
	ساختار مالی	ساختار شکننده و غیرشفاف			
	سیاست‌های کلان	سیاست‌های نوسان‌ساز و دستوری			
سناریو ۳	بی‌ثباتی کلان	بی‌ثباتی بالا	۱۹	۰	۲۸
	سیاست‌های پولی	سیاست‌های متضاد و بی‌اثر			

¹ Firmness

ساختار مالی		بحران سیستمی	
سیاست‌های کلان		سیاست‌های بی‌ثبات و غیرقابل‌پیش‌بینی	
سناریو ۴	بی‌ثباتی کلان	بحران اقتصادی	۱۴
	سیاست‌های پولی	سیاست‌های متضاد و بی‌اثر	۰
	ساختار مالی	بحران سیستمی	۳۲
	سیاست‌های کلان	سیاست‌های بی‌ثبات و غیرقابل‌پیش‌بینی	

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که رفتار ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران حاصل برهم‌کنش پیچیده‌ای از متغیرهای کلان اقتصادی، سیاست‌های پولی، ساختار مالی بانک‌ها و سیاست‌های کلان حکمرانی اقتصادی است؛ به‌گونه‌ای که چهار پیشران «بی‌ثباتی کلان»، «سیاست‌های پولی»، «ساختار مالی» و «سیاست‌های کلان» بیشترین نقش علی و تعاملی را در شکل‌دهی به الگوهای ریسک‌پذیری ایفا می‌کنند. این نتیجه با ادبیات نظری بانکداری که ریسک را پدیده‌ای چندبعدی و وابسته به محیط نهادی و اقتصاد کلان می‌داند همسو است (Beck et al., 2013; De Jonghe, 2010; Diamond & Rajan, 2012). برتری نقش بی‌ثباتی کلان در نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نوسانات تورمی، شوک‌های ارزی و بی‌ثباتی‌های محیط اقتصاد کلان، به‌عنوان مهم‌ترین منبع عدم قطعیت، جهت‌گیری رفتاری بانک‌ها را به‌سوی احتیاط افراطی یا ریسک‌پذیری غیرکنترل‌شده سوق می‌دهد؛ یافته‌ای که با نتایج مطالعات پیشین درخصوص نقش چرخه‌های مالی و اثرگذاری متغیرهای کلان بر ناپایداری مالی همخوانی دارد (Acharya et al., 2017; Borio, 2014). همچنین تأکید نتایج بر جایگاه سیاست‌های پولی به‌عنوان پیشران کلیدی، با شواهد تجربی پژوهش‌هایی که نشان می‌دهند تغییرات نرخ بهره و شوک‌های پولی رفتار ریسک‌پذیری و عرضه اعتبار بانک‌ها را دگرگون می‌سازد، انطباق دارد (Altunbas et al., 2012; Djatche, 2025; Wang et al., 2021). در سطح ساختار مالی نیز نقش تمرکز مالکیت، نوع مالکیت، کفایت سرمایه و کارایی عملیاتی در تعیین ظرفیت ریسک‌پذیری بانک‌ها تأیید شد که این یافته با نتایج مطالعاتی که رفتار ریسک را تابعی از ساختار درونی بانک و حاکمیت شرکتی می‌دانند همسو است (Bellardini et al., 2024; Danisman & Demirel, 2019; Zhou et al., 2019). هم‌زمان، اثر سیاست‌های کلان اقتصادی به‌ویژه سیاست‌های ضدچرخه‌ای و محدودیت‌های اعتباری بر الگوی ریسک‌پذیری، دیدگاه پژوهش‌هایی را تأیید می‌کند که حکمرانی اقتصادی و انسجام سیاستی را عامل اصلی ثبات بانکی معرفی کرده‌اند (Rahman et al., 2015; Saif-Alyousfi et al., 2020; Shehzad & De Haan, 2015). در سطح خردتر، یافته‌ها نشان دادند که عوامل فناورانه و اطلاعاتی جدید نظیر فین‌تک، لحن گزارش‌های مالی و شفافیت اطلاعاتی نیز بر رفتار ریسک‌پذیری بانک‌ها اثرگذارند؛ موضوعی که با پژوهش‌های اخیر درباره تأثیر فناوری‌های مالی و سازوکارهای اطلاعاتی بر ریسک‌پذیری سازگار است (Askari Hasanabadi et al., 2025; Chand et al., 2025; Wei, 2025). این همگرایی نتایج نشان می‌دهد که الگوی به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر نه‌تنها منطبق بر شواهد بین‌المللی است بلکه تصویر بومی‌شده‌ای از رفتار ریسک‌پذیری در نظام بانکی ایران ارائه می‌دهد (Abolghasemi et al., 2024; Dehghan Dehnavi et al., 2024).

در بخش آینده‌پژوهی، استخراج چهار سناریوی «ثبات و پایداری»، «شکندگی سیستمیک»، «فروپاشی سیستمیک» و «هرج‌ومرج سیستمیک» بیانگر آن است که آینده ریسک‌پذیری بانک‌ها در ایران به‌شدت وابسته به کیفیت حکمرانی اقتصادی و هماهنگی سیاستی است. سناریوی ثبات و پایداری که مطلوب‌ترین وضعیت ترسیم‌شده است، با نظریه‌های مدیریت ریسک مبتنی بر تاب‌آوری و ثبات سیستمیک همخوانی دارد و نشان می‌دهد که انسجام سیاست‌های پولی و مالی می‌تواند رفتار ریسک‌پذیری بانک‌ها را در سطحی کنترل‌شده و مولد نگه دارد (Acharya et al., 2017; Borio, 2014). در مقابل، سناریوهای شکندگی و فروپاشی سیستمیک بازتابی از پیامدهای عدم هماهنگی سیاستی، بی‌ثباتی اقتصاد کلان و ضعف نظارت بانکی هستند که مشابه نتایج مطالعات مربوط به بحران‌های مالی در اقتصادهای نوظهور تفسیر می‌شود (Beck et al., 2013; Danisman & Demirel, 2019). بهره‌گیری از رویکرد آینده‌پژوهی در این پژوهش، ارزش افزوده مهمی نسبت به مطالعات پیشین ایجاد کرده است؛ زیرا به‌جای تمرکز صرف بر تبیین روابط علی موجود، چشم‌اندازی از مسیرهای محتمل تحول ریسک‌پذیری بانکی ارائه می‌دهد که این رویکرد با مبانی نظری آینده‌پژوهی و برنامه‌ریزی سناریومحور همسو است (Horton & Alexander, 2020; Inayatullah, 2013; Kuosa, 2011; Rubin, 2020). چنین رویکردی در مطالعات سیاست‌گذاری مالی کمتر مورد استفاده

قرار گرفته و پژوهش حاضر با اتصال آینده‌پژوهی به نظام بانکی، شکاف مهمی در ادبیات پژوهش پر می‌کند (Kaveh et al., 2024; Miskolczi et al., 2024; Sajjadi et al., 2017; Shirouyehpour & Fazli, 2022; Ziari et al., 2016).

همچنین همسویی یافته‌های این پژوهش با مطالعات داخلی درباره ریسک‌پذیری بانک‌ها نشان می‌دهد که چارچوب استخراج‌شده از اعتبار نظری و تجربی بالایی برخوردار است؛ زیرا نتایج به‌دست‌آمده، هم اثر سیاست‌های پولی و متغیرهای کلان اقتصادی را تأیید می‌کند و هم نقش عوامل نهادی، ساختاری و فناورانه را در شکل‌دهی به رفتار ریسک‌پذیری برجسته می‌سازد (Abolghasemi et al., 2024; Dehghan Dehnavi et al., 2024; Shenaee et al., 2023). بدین ترتیب می‌توان گفت که الگوی ارائه‌شده در این پژوهش، چارچوبی تلفیقی و بومی‌شده برای تحلیل ریسک‌پذیری بانک‌ها در ایران فراهم می‌آورد که با ادبیات بین‌المللی هم‌راستا و در عین حال متناسب با شرایط نهادی کشور است (Fang et al., 2019; Soebyakto et al., 2020; Sutrisno, 2021; Zhou et al., 2019).

این پژوهش علی‌رغم جامعیت رویکرد تحلیلی با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. نخست، داده‌های کیفی صرفاً از دیدگاه خبرگان ریسک بانکی گردآوری شد و مشارکت سایر ذی‌نفعان کلیدی مانند سیاست‌گذاران پولی و نهادهای نظارتی محدود بود. دوم، ماهیت مقطعی داده‌ها امکان بررسی پویایی‌های بلندمدت رفتار ریسک‌پذیری را کاهش داد. سوم، تمرکز مطالعه بر نظام بانکی ایران، تعمیم‌پذیری نتایج به سایر کشورها را با احتیاط همراه می‌سازد.

پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده با رویکردهای طولی و داده‌های پانل انجام شوند تا پویایی‌های زمانی ریسک‌پذیری بهتر تبیین گردد. همچنین استفاده از روش‌های ترکیبی پیشرفته‌تر و مشارکت گسترده‌تر ذی‌نفعان می‌تواند به غنای الگوهای تحلیلی بیفزاید. بررسی تطبیقی نظام‌های بانکی مختلف نیز به تعمیم‌پذیری یافته‌ها کمک خواهد کرد. سیاست‌گذاران و مدیران بانکی می‌توانند از چارچوب ارائه‌شده برای طراحی سیاست‌های پیشگیرانه، تقویت هماهنگی سیاستی، ارتقای نظام نظارت و مدیریت راهبردی ریسک استفاده کنند و با رویکرد سناریومحور، تصمیم‌گیری‌های خود را در برابر عدم قطعیت‌های آینده مقاوم سازند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Abolghasemi, S., Nabavi Chashmi, A., Memarian, E., & Taghipour, M. (2024). Explaining the Operational and Credit Risk Model in Banks with Emphasis on Ethical Validation of Customers. *Ethics in Science and Technology*, 19(2), 185-190.
- Acharya, V. V., Pedersen, L. H., Philippon, T., & Richardson, M. (2017). Measuring systemic risk. *The Review of Financial Studies*, 30(1), 2-47. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhw088>
- Altunbas, Y., Gambacorta, L., & Marques-Ibanez, D. (2012). Bank risk and monetary policy. *Journal of Financial Intermediation*, 21(4), 493-512.
- Askari Hasanabadi, S., Birjandi, H., Fathi, Z., & Ahmadi, M. (2025). Investigating the Relationship between Readability of Annual Report Texts and Banks' Risk-Taking. *Quarterly Studies in Banking Management and Islamic Banking*(11), 118-139.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, 37(2), 433-447. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016>
- Bellardini, L., Murro, P., & Previtali, D. (2024). Measuring the risk appetite of bank-controlling shareholders: The Risk-Weighted Ownership index. *Global Finance Journal*, 60, 100935. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2024.100935>
- Borio, C. (2014). The financial cycle and macroeconomics: What have we learnt? *Journal of Banking & Finance*, 45, 182-198. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.07.031>
- Chand, S. A., Singh, B., Narayan, K., & Chand, A. (2025). The Impact of Financial Technology (FinTech) on Bank Risk-Taking and Profitability in Small Developing Island States: A Study of Fiji. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(7), 366. <https://doi.org/10.3390/jrfm18070366>
- Danisman, G. O., & Demirel, P. (2019). Bank risk-taking in developed countries: The influence of market power and bank regulations. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 59, 202-217. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2018.12.007>
- De Jonghe, O. (2010). Back to the basics in banking? A micro-analysis of banking system stability. *Journal of Financial Intermediation*, 19(3), 387-417. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2009.04.001>
- Dehghan Dehnavi, M. A., Amiri, M., & Khorshidsavar, A. (2024). Factors Affecting Banks' Risk-Taking with Emphasis on Monetary Policy, Regulatory Requirements, and Macroeconomics. *Iranian Economic Research*.
- Diamond, D. W., & Rajan, R. G. (2012). Illiquid banks, financial stability, and interest rate policy. *Journal of Political Economy*, 120(3), 552-591. <https://doi.org/10.1086/666669>
- Djatche, N. (2025). Unveiling the effects of monetary surprises: Risk-taking and credit supply. *Review of Economics and Statistics*, 101(3), 500-515. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2025.104211>
- Fang, J., Lau, C. K. M., Lu, Z., Tan, Y., & Zhang, H. (2019). Bank performance in China: A Perspective from Bank efficiency, risk-taking and market competition. *Pacific-Basin Finance Journal*, 56, 290-309. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2019.06.011>
- Horton, D., & Alexander, J. (2020). *Foresight in Schools: Navigating the Future of Learning*. Springer.
- Inayatullah, S. (2013). *Future studies: theories and methods*. Blanca Manoz: Campo Magnetico Triple. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2013.01.007>
- Jiménez, G., Lopez, J. A., & Saurina, J. (2013). How does competition affect bank risk taking? *Journal of Financial Stability*, 9(2), 185-195. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2013.02.004>
- Kaveh, K., Nekouezadeh, M., & Alimohammadlou, M. (2024). Identifying Factors Affecting the Implementation of Internet of Things for Smart Tourism Destinations with a Futures Studies Approach (Case Study: Fars Province). *Social Studies in Tourism*, 25(12), 31-72. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4974329>
- Kuosa, T. (2011). The Future of Futures: Three Cases of Futures Studies. *Acta Futura Fennica*, 2, 1-128.
- Miskolczi, A., Munkacsy, M., & Simon, P. (2024). Future studies and foresight in education: A systematic literature review. *Journal of Futures Studies*, 28(4), 63-80.
- Rahman, M. M., Uddin, K. M. K., & Moudud-Ul-Huq, S. (2015). Factors affecting the risk-taking behavior of commercial banks in Bangladesh. *Applied Finance and Accounting*, 1(2), 96-106. <https://doi.org/10.11114/afa.v1i2.850>
- Rubin, M. (2020). *Foresight and the Future of Education: The Role of Strategic Planning*. Routledge.
- Saif-Alyousfi, A. Y., Saha, A., & Md-Rus, R. (2020). The impact of bank competition and concentration on bank risk-taking behavior and stability: Evidence from GCC countries. *The North American Journal of Economics and Finance*, 51, 100867. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2018.10.015>
- Sajjadi, J., Partanian, N., & Yazdani Rad, P. (2016). Foresight Approach in Regenerating Distressed Urban Neighborhoods with Emphasis on Sustainable Housing. *Journal of Future Cities Vision*, 2(3), 27-49.
- Shehzad, C. T., & De Haan, J. (2015). Supervisory powers and bank risk taking. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 39, 15-24. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2015.05.004>
- Shenaei, S. N., Zabihi, A., & Shoorvarzi, M. R. (2023). Designing a Risk Tolerance Capacity Model for Individual Investors Using a Grounded Theory Approach. *Journal of Development and Capital*, 8(2), 247-269.
- Shirouyehpour, S., & Fazli, S. (2022). From Forecasting to Foresight: Basing Futures Studies Methodology on the Research Onion Model. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 28(113), 31-50.
- Soebyakto, B. B., Muthia, F., & Adam, M. (2020). Joint Effect of Banking Competition and Risk-Taking on Profitability: Evidence from ASEAN's Countries. 5th Sriwijaya Economics, Accounting, and Business Conference (SEABC 2019), <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.200520.073>
- Sutrisno, A. S. (2021). Financial taking-risk, Bankruptcy Risk and Capital Structurture. *International Journal of Economics, Business and Management Research*, 5(2), 186-203.

- Vives, X. (2019). Competition and stability in modern banking: A post-crisis perspective. *International Journal of Industrial Organization*, 64, 55-69. <https://doi.org/10.1016/j.ijindorg.2018.08.011>
- Wang, R., Liu, J., & Luo, H. (2021). Fintech development and bank risk taking in China. *The European Journal of Finance*, 27(4-5), 397-418. <https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1805782>
- Wei, L. (2025). Annual report tone and bank risk-taking behavior. *Journal of Banking & Finance*, 50(1), 100-115.
- Zhou, F., Fu, Y., An, Y., & Yang, J. (2019). Impacts of ownership balance and nonexecutive directors on bank performance and risk taking: evidence from city commercial banks in China. *Global Economic Review*, 48(1), 1-24. <https://doi.org/10.1080/1226508X.2018.1528170>
- Ziari, K., Rabbani, T., & Saed Mocheshi, R. (2017). *Futures Studies: A New Paradigm in Planning with Emphasis on Urban and Regional Planning (Foundations, Concepts, Approaches, and Methods)*. University of Tehran Press.